

İlahiyat Akademi, Haziran 2021; (13): 183-198.

Salih Tuğ ile Mülakat

İsmail Yılmaz: Muhterem hocam, öncelikle röportajımızı kabul edip, bizi evinizde misafir ettiğiniz için *İlahiyat Akademi Dergisi* olarak çok teşekkür ediyoruz. Rabbim ömrünüze bereket ihсан eylesin.

Salih Tuğ: Ben de teşekkür ederim. Çünkü Gaziantep gibi İstanbul'a uzak bir yerden geldiniz. Gaziantep'te dört üniversiteden ikisinde ilahiyat fakültesi olduğunu biliyorum. Dolayısıyla göstermiş olduğunuz ilgi ve alakaya teşekkürlerimi sunarım.

İsmail Yılmaz: Hocam dilerseniz röportajımıza sizi okuyucularımıza tanıtmakla başlayalım. Salih Tuğ kimdir?

Salih Tuğ: Efendim ben 1930 İstanbul doğumluyum. Peder ve validem ise 1880'lerde çocuk yaşlarındayken büyükleriyle beraber İstanbul'a gelmişler. Babam Gerede/Seyit Aliler köyünde doğmuştur. Orada ilkokulu bitirmiş sonrasında İstanbul'a gelip Erenköy'de tamamlamış. Annemle Erenköy'e geldiklerinde tanışmışlar aile olarak ve orada evlilik tahakkuk etmiş ve böylece bizler dünyaya gelmişiz. Babam dedemle beraber ticarete atılmış, ilkokuldan sonra okuma imkânı bulamamış ama çocuklarını okutmuş çocukları kendine göre yüksekokullara kadar çıkmışlar. Ben ise İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdikten sonra İslam hukuk tarihi üzerinde bir doktora tezi yapmak üzere Ezher Üniversitesi'ne gitmek istedim ve Süveyş Harbi'nin çıktığı 1954 senesine rastladı. Maalesef Milli Eğitim Bakanlığı savaş olan bir yere öğrenci göndermek istemedi. Fakat o arada İslam hukuku tarihi üzerine Türkiye'de bir şeyler yapılabilir düşüncesiyle araştırmalar yaptım. Fuat Sezgin Hoca ile tanıştık. Rahmetli Fuat Sezgin Hoca bana alaka gösterdi ve onunla birlikte bir müddet İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde çalışmalara devam ettim. Onun hareketlerini ve bilgilerini hatta *Buhari'nin Kaynakları* adlı bir eseri vardır. En önemli eserlerinden biridir. Onun baskısı yapılıyordu Ankara Üniversitesi'nde hatta tashihlerini beraber yaptık. O derece de yakın bir tanışıklığımız vardı. Sonra bu benim Ezher meselesi olmayınca ben üzülüm beklemeye başladım savaş bitsin diye. Fakat bir gün evde otururken akşamüstü Fuat Sezgin hocadan bir telefon geldi "Salih bir kadro elde ettik bu kadroya gelip çalışmak ister misin?" şeklinde bir teklifte bulundu bana. "Ben doktoramı yapmak istiyorum doktora imkânlarını bana kim verirse orada çalışırım" dedim. O da bana "Ben İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde İslam Araştırmaları Enstitüsü müdür yardımcısıyım. Müdürümüz Ordinaryüs Profesör Zeki Veli Togan'dan tezin için istifade edebilirsin ve yine tarih bölümünün hocalarından hukuk tarihiyle ilgili teknik bazı bilgileri almak suretiyle bu çalışmayı İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde yapabilirsin. Birlikte çalışırız" dedi. Kabul ettim, asistan olarak intisap ettim İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne

ve doktora çalışmalarına başladık. Daha sonra Fuat Sezgin Türkiye'den 1960 senesindeki olaylar sebebiyle ayrılmak mecburiyetinde kaldı fakat ben devam ettim. Ve doktoramı İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde 1963 senesinde tamamladım. Böylece akademik seviyede bir başarı elde etmiş olduk. Sonra doçentlik çalışmalarımı yine İslam Araştırmaları Enstitüsü'nde merhum Zeki Veli Togan hocamızın yanında devam ettirdim. Öte taraftan İstanbul'da Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı bir öğretim müessesesi olan Yüksek İslam Enstitüsü'ne müdür olarak beni ikinci görevle tayin ettiler ve bir sene sonra ilahiyat fakültesinin açılmasının ardından beni dekan olarak tayin ettiler. Bu konuda da rahmetli Orhan Oğuz hocamın emeği büyüktür. Keza dönemin Yüksek Öğretim Kurulu Başkanının da bu hususta katkıları olmuştur. Bu arada profesörlüğümü de İslam Araştırmaları Enstitüsü'nde yapmış oldum. Böylece akademik hayatımda en yüksek seviyeye kendi alanında çıkmış olduk. Tabii bu benim İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunu olarak İslam Hukuk Tarihi üzerinde çalışmam belki bazısı için biraz tuhaf gözüktür. Yabancı bir hukuk yapısından bir başka deyişle pozitif hukuk yapısından vahye dayalı bir hukuki yapı olan İslam hukuk tarihine geçmem eleştirilebilir. Fakat bu hususta benim gösterdiğim özel bir çaba var. Ben telafi eğitimi yapmak suretiyle İslam hukuku alanında da bir çalışma yapabilecek duruma gelebildim. Ve gerçekten de yayınladığım eserlerde bu husus hissedilir. Doktora tezime başta olmak üzere "İslam Vergi Hukukunun Ortaya Çıkışı" adlı bir doktora tezi hazırladım. Daha sonra doçentlik tezimde yayınlanmış olan kitaplardır bunlar.

İslam ülkelerinde anayasa hareketleri.. Özellikle Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yeni kurulan İslam Devletleri -tabii tafsilat vermiyorum-. Osmanlı Devleti'nin yıkılmasından sonra kurulan Cumhuriyet idaresi çerçevesinde kültür programları bakımından İslamî araştırmalara ve çalışmalara ve okullara müsaade etmeme ve onları revaçtan kaldırma şeklinde bir cereyan başlatıldı. Bu Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile başlatılan bir harekettir. Cumhuriyetin kültür değişme hareketleri arasında böylece önce imam hatip liseleri ve daha sonra ilahiyat fakülteleri 1933'te kapanmak suretiyle Türkiye'de dini eğitim veren müesseselerin varlığına son verildi. 1945 senesine kadar.. Bu senede ise Türkiye'nin devlet olarak Birleşmiş Milletler'e aza olmasından sonra Türkiye'de yeni bir anayasa hareketi başladı. Bu anayasa hareketinde dini okulların açılması, din eğitimi veren okulların açılması yavaş yavaş kendisini göstermeye başladı. Ve bu aynı zamanda bazı anayasa değişikliklerinin de Türkiye'de gerçekleşmesine sebep oldu. Ve önce kurulan imam hatip ortaokulları, imam-hatip liseleri ve daha sonra 1949'dan itibaren Ankara Üniversitesi'nde kurulan ilahiyat fakültesiyle din eğitimi yavaş yavaş Türkiye'de tekrar hareketlenmeye ve canlanmaya başladı. Sonrasında imam-hatip liselerinin sayıları onlara, yüzlere ve hatta iki yüzlere vardı ve bugün galiba iki yüz üniversitenin her birinde İslamî araştırmaların yapıldığı ya fakülte vardır yahut da bölümler açılmıştır veya dersler vardır. Dolayısıyla bu normalleşme meseleleridir. Türkiye'nin eğitim tarihinde bir normalleşme ve gerçek eğitim hayatının şartlarına ayak uydurma meselesidir. Böylece Türkiye'de gençler imam hatip liseleri veyahut da ilahiyat fakültelerinden geçerek din alanında çalışmalar yapabilir, doktora

tezleri hazırlayabilir ve öğretim üyesi olarak görev alabilirler. 1945'lerden evvel yayınlar dahi sınırlı ve belli kimselere aitti. Sonra bu tamamen serbest hale gelince herkes bildiği kadar ne kadar araştırma kabiliyeti varsa o kadar gerçeklere dayalı İslam dininin yapısını, sosyal yapısını, iktisadi yapısını, efendim sanat alanındaki yapısını ortaya çıkarmaya başladılar ve bugün her şey Türkiye'de ilahiyat alanındaki bilgiler ve bölümler ve kürsüler bakımından normalleşmiştir ve yerli yerine oturmuştur.

İsmail Yılmaz: Hocam siz hukuk fakültesi mezunu olduğunuzu söylemişsiniz. İlahiyat alanına ilginiz nereden kaynaklanıyor?

Salih Tuğ: Şöyle söyleyebilirim önce aileme bağlı bazı temayüller kendini gösterir. Mesela ben ilkokulda okurken babam beni İstanbul'da yasaklanmış olan bir Kur'an kursuna gönderirdi. Biz Aksaray'da oturuyorduk. Cerrahpaşa semtinde bir hoca hanımın idaresinde tabii gizli ve yasak olan bir şekilde Kur'an dersleri almaya başladım. Bu üç sene devam etti yani üç yıllık bir yaz tatili esnasında devam ettiğim derslerle Kur'ân-ı Kerim'i hatmettiğim gibi az bir kısmını da ezberlemek suretiyle Kur'an çalışmaları dahi yapmıştım zaten. Bu temayüller daha sonra devam etti ve sonunda özellikle doktora yapma meseleleri ortaya çıkınca ben dedim ticaret alanında doktora yapayım ticaret hukukunda yani. O konuda imkânlar ancak yurt dışında belki Almanya'da olabilecekti. O imkânları da kullanamadım. Fakat sonunda yaptığım etütler ve çalışmalar ve biraz da araştırmalar sonunda İslam hukuk tarihi üzerinde çalışayım dedim doktoramı orada yapayım dedim. İşte biraz evvel söylediğim şekilde Ezher'e gitmek istedim ve savaşın çıkması sebebiyle gidemedim.1954'te Türkiye'de bunun imkânlarını Fuat Sezgin hoca bana lütfetti. Lütfedip kapıları açtılar. Ve öylece Edebiyat Fakültesinde "İslam Vergi Hukukunun Ortaya Çıkışı" konumu bir doktora tezi olarak ortaya koyabildim. Dolayısıyla bu bir bu temayül bana nereden geldi dersiniz önce ailemden geldi. Anamdan, babamdan geldi derim. Dedemden geldi derim. Hiç şüphesiz onların yaşadıkları dine dönük hayat beni de tabii tesir altına almıştır ve bende İslam hukuk tarihi üzerine oluşan merak sonucu bu temaya kendimi vermek istedim ve öylece yürüdüm gittim.

İsmail Yılmaz: Muhammed Hamidullah hocayla tanışıklığınız nereden geliyor, nasıl tanıştınız?

Salih Tuğ: Efendim biz hukuk fakültesinde okurken dediler ki arkadaşlar edebiyat fakültesine Hindistan/ Haydarabad'dan bir hoca gelmiş ve İslam hukuk tarihi üzerine serbest dersler veriyor. Biz de gittik. Muhammed Hamidullah o meşhur resimlerinde gözüken hafif sakallı ince yapılı bir halde derslerini veriyor. Derslerini Arapça veriyor Fuat Sezgin öğrencilere tercüme ediyor. On beş yirmi talebe vardı. Daha sonra bunun sayısı arttı. Daha sonra o kadar arttı ki Hamidullah hocaya gösterilen bu teveccüh, ileriki senelerde bir amfiyi doldururdu ve hatta oturacak yer kalmazdı. Bu sadece Hamidullah Hoca'ya karşı gösterilen bir teveccüh şeklinde anlaşılmalı. Halkımızın dini bilgilere karşı olan merakının özellikle 1945'lerden

sonra yavaş yavaş tekrar canlanıp ortaya çıkmasının da etkili olduğunu düşünüyorum. Hâlâ ülkemizdeki millet unsurumuz dinini tam ve kâmil olarak yaşamak isteyen insanlardan oluşmaktadır. Ve bunun için de müesseseler hakikaten imam hatip liseleri ve ilahiyat fakülteleri olmak üzere en son tepe nokta ve öğretim üyelikleri ve doktora imkânları doçentlik ve profesörlük imkânlarının açılmasıyla bu konuda halkımızın da temayülleri ve istekleri devlet tarafından karşılanmış oluyor diye düşünüyorum.

İsmail Yılmaz: Hocam İslam tarihiyle ilgili doktora yaptığınızdan bahsettiniz. Zekât çalışan akademisyenlerin mutlaka "İslam Vergi Hukukunun Ortaya Çıkışı" tezinizden istifade ettiğini görüyoruz. O tezi hazırlarken ne gibi zorluklarla karşılaştınız sizin çalıştığınız dönemde kaynaklara ulaşmak kolay değildi. Ne gibi zorluklarla karşılaştınız?

Salih Tuğ: Efendim ben şöyle söyleyebilirim. Az evvel söylediğim gibi hukuk fakültesindeyken ticaret hukukunda akademik çalışmalar yapmak üzere niyetim teşekkül etmeye başladı. Türkiye'de mevzu hukuk olan pozitif hukuka göre çalışan bir ticaret hukuku var. Buna göre bir doktora tezi yapayım diye düşünerek doktora seminerlerine devam ettim. Ceza hukuku seminerlerine doktora seminerlerine devam ettim. Daha mezun olmadan evvel hazırlık mahiyetinde seminerlerdir bunlar. Onlar şimdi kalktı daha başka sistemlerle gençler lisanstan sonra doktora çalışmalarına girişiyorlar. O zaman daha lisans esnasında birtakım seminerler yapmak suretiyle doktora hazırlık çalışmaları yapılıyordu. Mesela başta gelen hocalarımdan biri Sıddık Sami Onar'dı. O seminerler idare hukuku ceza hukuku seminerleridir. Bunlardan istifade etmek suretiyle akademik çalışmanın ne olduğunu öğrendim. Kaynak nedir, kaynaklardan nasıl bilgi üretiliyor gibi hususları tanımaya başladım daha lisans talebesiyken. Daha sonra İslam hukukunun benim için ideal bir alan olduğuna karar verdikten sonra İslam hukuku alanında çalışma yapan müsteşriklerin kitaplarını görmek, okumak ve tanıma imkânı buldum. Özellikle Fuat Sezgin Hocamızın bana tanıttığı kendisinin *Buhari'nin Kaynakları* adlı eseri başta olmak üzere Zeki Veli Togan hocamızın Türk hukuk tarihiyle ilgili kitaplarını okumak suretiyle bir modern akademik çalışma nasıl yapılır, kaynaklar nasıl değerlendirilir, bir kitap nasıl sistematik halde efkâr-ı umiyeye arz edilir sorularına cevap olan yayın metotları meselesini öğrendim. Tabii daha sonra daha başka birçok hocayla da tanışmış olduk. Özellikle tarih bölümünün hocaları Arap filolojinin hocaları mesela Helmut Ritter vardı. Modern batı sistematigi içinde metotlarına göre Arap Edebiyat tarihini gençlere öğreten bir kimseydi. Tabii onun talebeleri olan Ahmet Ateş ve Tahsin Yazıcı gibi kimseler de onun yolunda Nihat Çetin gibi hocalarımız var. Hepsi vefat ettiler Allah rahmet eylesin. Efendim onların açtığı yollardan bizler de yürümeye başladık. Ve böylece biz Türkiye'de kalmakla birlikte, yurt dışına çıkmamakla birlikte modern araştırma metotlarını da tanımış olduk. Bu önemli bir meseledir. Yani bu konu biraz müsteşriklerin geliştirdiği bir araştırma metodudur. Tabii biz bunu bir Türkiye'de yaşayan insanlar olarak, Müslümanlar olarak bu metotları en iyi şekilde ve insaflı

bir şekilde adil bir şekilde kullanmak suretiyle gerçekleri ortaya çıkarmak yoluyla devam ettirdik, sürdürdük ve hala daha edebiyat fakültelerinde olsun tarih bölümlerinde ilahiyat fakültelerinde olsun bu modern metotlar dikkate alınmak suretiyle ilmi araştırmalar yapılmaktadır. Ve hakikaten çok başarılı yayınlarımız vardır. Bu yayınlarla gençler gerçekten İslam'ın hayat tarzını, sosyal yapısını özellikle, sanat yapısını gayet yakından, gayet iyi bir şekilde tetkik edebilmektedirler.

İsmail Yılmaz: Hocam daha önce yapılan röportajlardan birinde denk geldi. Sanırım bir dolabınız var ve her birinin bir çekmeceği var. Her alanda o fişler, okuduğunuz kitaplardan fişler koymuşsunuz. Hangi alanda araştırma yapmak istiyorsanız o çekmeceyi açıyormuşsunuz. Bununla ilgili bir şey söylemek ister misiniz hocam?

Salih Tuğ: Efendim okuduğunuz kaynaklarda sizin tezinizin metninin alması lazım gelen şekilde ilgili bilgi gördüğünüzde onu 7×12 ebadında bir karta yazarsınız. Ve o kartın da üst köşelerine o tasnifte işe yarayacak bilgiler:“Bu bilgi iktisat bilgisidir”,“Bu bilgi zekât bilgisidir”,“Bu bilgi tarih bilgisidir”, “Sanat bilgisidir” gibi.. Fişi okumadan o fişin hangi bilgiyi taşıdığını gösterir. İşte o birtakım işaretlemeler, modern araştırma metotlarından biri de fiş tutmak suretiyle bilgileri kaydetmektir, kayda almaktır. Ve bu bilgiler tasnif edilmezse kitap yazamazsınız. Yazarsınız belki çok abuk subuk şeyler ortaya çıkar. Bu fişleri o fiş dolaplarında tasnif edilerek kullanmaya başladım. Onlar bugün Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi'nde hatıra olarak durmaktadır. Yani bilgileri tasnif işinin kolaylaştırıldığı bilgisayar sistemi ortaya çıkmadan evvel kullanılan metottur. Bu metod kullanılmaya başlamadan evvel eski araştırmacılar defterlere kaydederlerdi bir bilgiyle karşılaştığı zaman ama bilgi de o defterde gömülü kalır, tasnif edemezsiniz. Tekrar o bilgileri böyle sayfaları karıştıra karıştıra okumanız lazım. Hâlbuki tasnif edilmiş bilgiler diyelim ki zekâtın toplanması, tahsili, zekâtın nispetleri, miktarı, zekâtın dışında başka verginin alınıp-alınmaması devletin, yani İslam devletinin vergi vazetme yetkisinin olup olmadığı, ne gibi mallardan vergi alınabildiği gibi birtakım konuları tasnife tabi tutmak suretiyle İslam hukukunun vergi hukukunun nasıl bir gelişim izlediğini gösterebiliriz. Hz. Peygamber'in devrinde kendisi hayattayken vergi hukukunun esasları değil fakat ana yapısı, özü bazı ayetlerde, bazı hadislerde ve Hz. Peygamber'in tatbikatında görülebiliyor. Ama tasnif edilmiş değil bunlar dağınık bilgiler. Bu sünnetleri tabii tasnife tabi tutmak suretiyle; bugünün modern metotlarına göre İslam vergi hukukunun ortaya çıkışı, verginin nasıl toplandığı, bütçenin nasıl idare edileceği gibi hususları ortaya koymak mümkündür. Bütçeye hiç temas eden bir konu yoktur neşrettiğim kitapta. Çünkü bütçe toplanan vergiler nasıl bir tanzim edilecek ve halkın istifadesine arz edilecek biçiminde bir konudur. Ama vergi hukuku ise toplanacak vergilerle ilgili miktarları, çeşitleri, hangi konularda devletlerin ne miktar vergi toplayabileceğine dair bilgiler ihtiva eder. İşte bunlar zamanla ve kesintisiz çalışmalarla ortaya çıkarılmış bir çalışma vetiresidir kendim için söylüyorum. Bunun için Allah'a

şükrederim. Bana bu yolu açık tuttu. Ve ben de kıymetini bildim ve hocalarımın da sayesinde açtım. Onların da bana gösterdikleri yollar ve açtıkları yollarda bilgilerimi genişleterek yayımlar yapmaya muvaffak olduğumu söyleyebilirim.

İsmail Yılmaz: Hocam tam yeri gelmişken zekâtın Peygamber Efendimiz (s.a.v) döneminde dağıtılması, devlet eliyle oluyordu günümüzde devlet eliyle dağıtılmıyor. Herkes ferdi olarak dağıtıyor veya hayır müesseseleri tarafından toplanıp dağıtılıyor. Acaba bu konudaki görüşleriniz nelerdir? Yani eskiden olduğu gibi Peygamber Efendimiz (s.a.v) sistemi garanti altına alınıp da yine devlet eliyle dağıtılması mı daha iyi olur yoksa bu şekilde mi daha iyi sizce?

Salih Tuğ: Bu konuda benim bazı fikirlerim var. Onları bazı makalelerde yazmaya çalıştım. Yani zekât, dini bir mükellefiyet gibi durur başlangıçta. Kuran'da yerini almıştır. Kur'an-ı Kerim'de ayetlerde tanzimi gözükyor. Hadislerde Hz. Peygamber'in tatbikatını görüyoruz. Bunlar dikkatle tetkik edilirse bugün dahi pozitif hukukun olduğu Türkiye'mizde veya herhangi bir devlette halktan gelen bu çeşit şeyler özel birtakım müesseseler tesis etmek suretiyle yine halkın istifadesine arz edilebilir. Zekât kaynağını Kur'an-ı Kerim'den almakla beraber pozitif hukukta yeri yoktur diyemeyiz. Evet, pozitif hukukta vergi ayrı bir mesele olarak yerini almıştır. Orası kesin ama zekât ne olacak? Zekât alınması yasak mıdır? Yahut da yasaklanabilir mi? Yasaklanamaz. Neden yasaklanamaz? Çünkü bu hayır hasenat meselesidir. Bugün ülkemizde birçok müesseseler, vakıflar ve dernekler vardır bunlar halkın devletin imkânları yanında kendi imkânlarını halktan topladıkları zekâtlar ve daha başka birtakım dini mükellefiyetleri harekete getirmek suretiyle yine halka dönük hizmetler vermektedirler. Bu konuda mesela rahmetli oldu yakın zamanda Profesör Doktor Ali Özet Bey ile birlikte kurduğumuz İslam Araştırmaları.. Neydi hatırlayamadım. Efendim bu hususu unutmam sebebiyle bir hatıramı anlatayım. Hanımla bir gün hastaneye geçmiştik. Hanımın bir meselesi vardı onu soruşturuyorduk. Benden çok yaşlı bir doktor beyle karşılaştım koridorda. Ve o günlerde de bir kalp sıkıntım vardı. Bir çarpıntılar hissediyordum kendimde. Evham da olabilir gerçekten bir sebebi de olabilirdi. Hemen kalktım merhaba dedikten, selamlaştıktan sonra doktor bey dedim böyle bir sıkıntım var, o beni dinledi ama beni süzüyor aynı zamanda böyle. İçimden ne geçtiğini bilmiyorum. Ben anlattım sıkıntımı bu kalp bölgesindeki sıkıntılarımı dedi ki sen en son ne zaman baktın kimlik kartındaki doğum tarihine. Mesajınız alınmıştır dedim. Teşekkür ettim. Yani yaşlanmanın getirdiği birçok zafiyetler ortaya çıkabiliyor. İşte şu anda da başkanı bulunduğum müessesenin adını hatırlayamadım. Bu gibi şeyler. Öyle tutulmalar olabiliyor.

İsmail Yılmaz: Sizin danışmanlığınızda zekât çalışan öğrencileriniz vardı, bunlardan biri rahmetli Mehmet Erkal hoca. Konuyu siz hangi açıdan Mehmet hoca hangi açıdan ele aldı?

Salih Tuğ: O, benden sonraki asırlara geçti. Yani benimkisi Hz. Peygamber devriyle ilgilidir ve sınırlıdır. Hz. Peygamber'in vefatından sonra ilim adamları vergi

yapısının, vergi toplanması işinin ve bunun sarfı meselelerinin müçtehitler tarafından, İslam hukukçuları tarafından geliştirildiği muhakkak. Hz. Peygamber'den sonra Hulefa-i Raşidin devrinden sonra yapmış olduğu bu tez doktora çalışması yani benimle beraber çalıştı. Daha ileri bir devrede ne hale geldiği, nasıl bir tekâmüle uğradığı, ne gibi gelişmelere sahip olduğu hususlarını göstermek maksadıyla yapılmıştır. Dolayısıyla birbirini tamamlar. Birisi Hz. Peygamber'in devrinde Sünnet-i seniyyeye göre nasıl vergiler halledildi Kur'an-ı Kerim'e göre aynı zamanda. Diğeri ise Hulafa-i Raşidin ve daha sonraki asırda nasıl yürütüldü gibi konuları da gösteren bir çalışmadır. Allah rahmet eylesin. Bazı doktora talebelerim yavaş yavaş göçmeye başladılar. Ben niçin duruyorum? Gidip orada niçin başkanlık yapmıyorum onlara diye de içimden geçiyor ama. E ne yapalım? Kardiyoloğun söylediği gibi en son ne zaman kimlik kartınıza baktınız?

İsmail Yılmaz: Allah hayırlı ömürler nasip eylesin hocam. Hocam size buradakilerin ihtiyacı daha fazla. Hocam İslam ekonomisi biliyorsunuz bugünlerde çok revaçta özellikle İslam Ekonomisi Enstitüleri kuruluyor. İslam Finansı Enstitüleri kuruluyor. Bu hususta bir şeyler söylemek ister misiniz? Yani İslam İktisadı deyince normal iktisattan veya İslam ekonomisi deyince normal ekonomiden ne gibi farklılıkları var?

Salih Tuğ: Efendim şimdi üniversitelerimiz dünya standartlarında bilgi müesseseleridir. Bilgi üretimi için kurulmuş müesseselerdir. Bunun için iktisadın İslam olması, İslam'dan önceki olması, putperestlik devrinde olması meselesi gibi üniversite yapısında böyle bir teşvik yapılamaz. Siz oturup şayet elinizde kaynaklar varsa, Taş Devri'nde acaba birtakım otoriteler halktan para topluyorlar mıydı vergi biçiminde sorunu araştırabilirsiniz. Ya ne alakası var? Taş Devri yok, kapandı artık diyemezsiniz. Bu üniversitelerin konularıdır. Her çeşit konu üniversitelerde yapılacak olan ilmi çalışanların akademik çalışmaların konusu olarak elde edilebilir. Bugün Türkiye'de ister ilahiyat fakülteleri olsun, ister iktisat fakülteleri olsun, ister daha başka birtakım tarih, edebiyat fakülteleri olsun tarih bölümleri olsun buralarda İslam'ın her çeşit konusu, sanatı, iktisadı, tarihi ve daha başka konuları ele alınıp tetkik edilebilir ve edilmek durumundadır. Ama bir ara Türkiye'miz maalesef Cumhuriyet'in kurulmasından sonra bu konularda sınırlamalar getirmeyi tercih etmişti. Ama 1945'ten itibaren Birleşmiş Milletler teşkilatına Türkiye üye olduktan sonra bu üniversite anlayışa yani küresel anlayışa ulaşmıştır. Bu küresel anlayışta da böyle bir ayırım yoktur. Mesela bugün komünist idareler vardır. Bunlar İslam'a ve dine önem vermezler fakat bilgi olarak üniversitelerinde İslam'la ilgili gene bilgiler öğretilmektedir.

İsmail Yılmaz: Sizce günümüzde İslam hukuku alanında güncel meseleler yeterince ele alınıyor mu? Sizin bu konuda tavsiyeleriniz var mı? Şu konular bakir alanlar gençlerimize şu konularda çalışmalarını tavsiye ediyorum dediğiniz alanlar nelerdir?

Salih Tuğ: Tabii üniversiteler sadece geçmişi araştıran, geçmişte olan biten hadiseleri ortaya koyan ilmi konuları yani ortaya çıkaran müesseseler değildir. Aynı zamanda olması lazım geleni de tetkik ederler. Yani şu şu hukukî düzenlemelere şu şu bilgilere ulaşmak suretiyle toplumun gelişmesi, tekâmülü mümkün olacaktır diyerek ister devletin organlarına tavsiyelerde bulunurlar, yol açarlar, yön verirler. Hatta yayınlar yapmak suretiyle üniversitelerde bu toplumun hangi alanlara önem vermek suretiyle gelişmeye tekâmüle uğrayacağını tavsiyeyle göstermeye çalışırlar. Dolayısıyla üniversiter yapıya ulaşmış olan bir toplumda -ki Türkiye'miz öyle bir yapıya sahiptir- yani üniversitelere önem verecek şekilde bir gelişmeye uğramıştır. Böylece halkın istifade edeceği bilgi alanlarının kurulup işletilmesine ve yapılanmasına halka anlatılmasına ya talebeye anlatılmasına, öğretilmesine ön ayak olabilir

İsmail Yılmaz: Günümüz ekonomi sisteminde İslam ekonomisinin yeri nerededir. Faizli sisteme alternatif geliştirmede yeterli midir?

Salih Tuğ: Şöyle bir umumi kanaatim var. İslam'da ilmi konular, ilmi her çeşit konu ve olması lazım gelen alanlar ilim bakımından yasaklanamaz. Dolayısıyla İslam'da acaba bankacılık sistemi nasıl olmalıdır? Yani halka kredi götürmek, halkın elinde bulunmayan sermayeyi ona nasıl bir sermaye vermek suretiyle iş adamı haline üretici haline getirebiliriz? Bunu siz bugünün pozitif hukukuna göre kurulmuş olan bankalar var pozitif iktisadın esaslarına göre kurulmuş, faiz sistemine dayalı veya daha başka birtakım usullere dayalı serbestçe halka kredi götüren müesseselerin yanı başında İslam hukukuna göre çalışan yani faizin söz konusu olmadığı birtakım usuller ve metotlar bulabilirsiniz. Mesela karz-ı hasen diye bir müessese vardır İslam iktisat hukukunda. Karz-ı hasen, iş kabiliyeti olan fakat elinde sermayesi bulunmayan kimseye bir sermaye vermek suretiyle onu iş yapar ve üretir hale getirme imkânı vardır. Bu ya karz-ı hasen şekliyle karşılıksız hiçbir şey beklemeden olabilir. Veyahut ortaklıklar yapmak suretiyle olabilir. İşte sizin söylediğiniz katılım bankaları, teferruata girmiyorum genel olarak söyleyecek olursak ortaklık esasına dayalı esasına dayalı bankacılık sistemidir. Burada şeyin o katılım bankasının giriştiği işlerde bizzat giriştiği işlerde elde ettiği kar kendisine sermaye olarak yatırım yapan kimselerin yani mevduat sahiplerinin kârı olarak kendilerine dönüştürülebilir. Burada faizle ilgili bir mesele yoktur. Faiz apayrı bir şeydir. Yani banka kâr da etse zarar da etse daha önceden anlaşıldığı üzere faizi ödemek zorundadır size vaat etmiştir çünkü. Fakat katılım bankalarında, evvelden peşin olarak sizden yüz bin lirayı sermaye olarak katılım sermayesi olarak alıyor bununla size her sene yüzde on kar ödeyeceğiz der. Garanti ederseniz otomatik faiz o faizdir. Dolayısıyla katılım bankalarında uzmanlar topladıkları sermayeyle nerelere yatırım yaparlarsa kâr edeceğini çok iyi hesaplarlar. Bu iktisatçıların meselesi, yüzde yüz olmasa da yüzde seksen doksan isabetli bir yatırım yaparlar ve böylece o isabetli yatırımdan da mevduat sahiplerine belli nispetlerde kârlar verirler. Kâr edememişse şu veya bu sebepten kabiliyetsizliğiyle veya iktisadın bozuk olması sebebiyle, kâr edemiyorsak kâr da vermeyecektir. Vaat etmiş olması

diye bir meselesi yoktur. Ticari bankalarda vadettiği şeyi vermek mecburiyetinde aksi halde banka batar. Katılım bankaları kâr ve zarar ortaklığıdır. Yani normal ticari bir hareket vardır işin içinde.

İsmail Yılmaz: Modern dönemde, İslam hukukunun temel sorunu olarak gördüğünüz bir mesele var mı?

Salih Tuğ: Bu mesele bilgiyle halledilecek bir meseledir, uzmanlık meseleleridir. Özellikle banka ve iktisadi yapının yeniden kurulması meselesi konusunda yetişmiş elemanlarınız yoksa başarılı olamazsınız. İslam'ın esaslarını öğreten ve mukayeseli bilgilerle eğitim yapan fakültelerin üniversitelerin veya eğitim ve öğretim müesseselerinin açılmasıyla ilgili bir meseledir. Yani bir fert tek başına bir şey yapabilir ama bir müessese içinde onun yetiştirilmesi bu tarzdaki meseleleri, problemleri toplumsal problemleri çözebilmek için ilmi meselelere cevap arayabilmesi için yetişmesi lazım. Yetiştirici müesseselerin çok iyi insan yetiştirmesi lazım. Türkiye'mizde -ben onu biraz yer yerde söylemeye çalıştım- başlangıçta 1924 senesinden itibaren eğitim ve öğretim bakımından, İslami esasları öğretim bakımından müessesevî karakterde zafiyetler ortaya çıkmıştır. 1933'te bakın rakam veriyorum 1933'ten -ki son ilahiyat fakültesi olan İstanbul İlahiyat Fakültesi'nin kapatılması tarihidir- sonra Türkiye'de din eğitimi diye bir şey kalmamıştır. O zaman ne oluyor? İş cahillerin eline geçmiş oluyor. Yani kendisini bilmeyen doğru dürüst araştırma yapmayan yani Kur'an-ı Kerim'i doğru dürüst tefsir etmesini bilmeyen, hadisleri Kur'an'daki ayetlerle bağdaştıran birtakım çalışmalar yapılmadığı bir devreyle karşı karşıya kalırsınız ki bu cehaletin müessesevî bir şekilde yani yaygın hale getirilmesi meselesi haline gelir otomatik olarak. O bakımdan gerçeği öğreten müesseselerin çok önemi var. Kur'an kursları, imam hatip liseleri ve ilahiyat fakülteleri ve üniversitelerimizdeki edebiyat fakültelerinin, tarih bölümlerinin ve Arap-Fars Filolojisi bölümlerinin çok iyi insan yetiştirmesi lazım ki bu konuda gerekli çalışmaları yapacak elemanlar yetiştirebilsinler.

İsmail Yılmaz: Hocam günümüzde nicelik anlamında değil de nitelik anlamında akademisyen sıkıntısı çekiyoruz diyebilir miyiz? Bu konudaki görüşleriniz nelerdir?

Salih Tuğ: İşte bütün dünyanın da peşinde koştuğu bu kalifiye eleman meselesi. Türkiye zoru başarmıştır. Müesseselerini kurmuştur. Bütün mesele bu müesseselerin gereken seviyede ilim adamı yetiştirmesi meselesine kalmıştır. Bilim adamı yetiştirecek ve bilgili toplum ortaya çıkarabilecek müesseselerimiz vardır -az evvel söylediğim gibi- Kur'an kursları, imam hatip liseleri ve ilahiyat fakülteleri ve edebiyat fakültelerinin veya sosyal bilgiler veren fakültelerin bu konulara eğilmelerine bağlı.

İsmail Yılmaz: İslam hukuku fıkıh ayrımı. Böyle bir ayırım yapıyor genelde. Bazıları fıkıh diyor. Bazıları İslam hukuku diyor. Böyle bir ayrıma gidilmesi doğru mudur değil midir sizce? Kanaatiniz nedir bu konuda hocam?

Salih Tuğ: Bu soru tavuk mu yumurtadan çıkar yumurta mı tavuktan çıkar meselesini aklıma getirdi. Hiçbir farkı yoktur tabii metotları farklı olabilir. Ama ikisi de hukuktur. Mesela Komünist sistemlerde Karl Marx'ın sisteminde biraz farklı şeyler olabilir. Ama İslam'da da İslam hukukunun fıkhnı da kendine mahsus birtakım yorum ve tefsir yöntemleri farklı olabilir. Pozitif hukukun da kendine has yapıda birtakım anlayış, yorum, tümdengelim, tüme varım gibi metotları olabilir. Bunlar ayrı şeylerdir. Bunlar söylediğimiz şekilde "fıkıh ve İslam hukuku apayrı şeylerdir" demek doğru değildir. İkisi de aynı şeydir. Ama kaynakları tabii farklıdır. Fıkhnın kaynakları Kur'an-ı Kerim, hadisler ve Hz. Peygamber'in tatbikatı ana kaynak bunlardır. Bunun yanı başında daha sonra ileride müçtehitlerin yetişmesiyle içtihat edilenlerin ortaya çıkması heyetlerin ortaya çıkması şeklinde daha başka birtakım müessesevî karakterdeki yapılarla kaide ve hukuki kurallar ortaya çıkarma şeyi vardır. Mesela en konuştuğumuz meselelerden biri olduğu için söyleyivereyim. Mesela eskiden karz-ı hasen diye bir müessese vardı. Karz-ı hasen iyilik müessesesidir bir ticaret adamının veya bir aile babasının ihtiyacı olduğu bir sermayeyi onun için temin etmektir. Ama bugün geliştirilen bir metotla katılım bankaları yoluyla, bakın bulunmuş bir metottur bu. Banka adını taşısa bile kullandığı metot perde kredi götürmek ve imkân arz etmek bakımından biraz tabii pozitif ticari bankalardan farklıdır. İslam toplumlarında olan ticari bankalar ve katılım bankalarının bir an evvel toplumsal ihtiyaçları karşılama fonksiyonları aşağı yukarı fıkhnın ve İslam hukukunun aynı ihtiyaçları karşılama konusundaki metotları gibi.

İsmail Yılmaz: Hocam, sizin bir hukuk yanınız var, hâlihazırda ilahiyat alanında söz sahibi olan büyük hocalarımız ilahiyat fakültesinin yanında hukuk eğitimi de aldığını müşahede ediyoruz. Ancak günümüzde ilahiyat öğrencileri genelde sadece ilahiyatla sınırlı kalıyorlar. Bu konudaki fikirlerinizi alabilir miyiz?

Salih Tuğ: Türkiye'mizde bunu ilk defa tatbik edenler, buna bir isim de takmışlardı: çift dikiş. Bir tek dikişle problemler çözülmüyor. Yani sadece İslam hukuku üzerinde çalışan onun dışındaki hukuki meseleleri pozitif hukuku tanımayan bir kimse tek dikişle toplumun ihtiyaçlarına cevap veremez. Aynı şekilde sadece pozitif hukuku bilen de. Pozitif hukuku bilen ve öğrenen bir kimse de İslam alanında hiçbir yenilik getiremez. Hiçbir faydalı bir hareket getiremez, hukuki hareket meydana getiremez. Dolayısıyla İslam hukuku olsun pozitif hukuk olsun bu ikisinin de halledeceği problemler vardır. Bu problemlerin ikisinin de halli için gereken tedbirler Türkiye'mizde alınmıştır zaten. Dolayısıyla her ikisinin de yeri vardır. Yani fıkhnın ve pozitif hukuk sisteminin yeri vardır.

İsmail Yılmaz: Yani öğrencilerimizin aslında iki hukuku birden okuması lazım.

Salih Tuğ: Tabii bu bir tercih meselesi ve bu bir külfet meselesidir. Yani bir yandan dört sene boyunca ilahiyat tahsil edeceksiniz. Bir de iktisat ilmi nerelere kadar gitmiş diye, iktisat fakültesini bitireceksiniz. Bu tabii biraz külfet getiriyor. Ne oluyor? Dört seneye dört sene daha ilave ediyorsunuz. Sekiz sene oluyor. Bunun

yerine ben şunu tavsiye ediyordum daima. İlahiyat fakültesini bitiren bir kimse pozitif hukuk alanında doktora yapmak suretiyle pozitif hukuku da tanısın. Pozitif hukuku okuyan bir kimse İslam hukukuyla ilgili bir doktora tezi hazırlamak, doçentlik ve profesörlük aşamalarında çalışmalar yapmak suretiyle karşılıklı olarak bu iki hukuk alanının nerelerde birleştiği nerelerde ayrıldığını böylece anlayabilir. Yani bunun için iki fakülte üç fakülte bitirmeye lüzum yok. Tarif ettiğim şekilde yapılırsa maksat hâsıl olur diye düşünüyorum.

İsmail Yılmaz: Akademisyen olmak isteyen, genelde tüm fakülte öğrencilerine özelde ilahiyat fakültesi öğrencilerine ne gibi tavsiyeleriniz var?

Salih Tuğ: Her bilimin kendine has bir yapısı vardır. Tıp fakültesinde okumak isteyen bir kimse, hukuk çalışırsa olmaz. Yani tıp fakültelerinin bir hukukçuya uzman olarak müracaat etmek suretiyle bu eksikliklerini giderebilecekleri söylenebilir. Mesela organ nakli. “Her organ nakledilebilir mi?”, “Ne zaman alınabilir?”, “Vefat ne zaman gerçekleşmiştir?” gibi sorular hukuk ve tıbbın birleştiği bir noktadır. Bunun için tıp fakültesi mezununun bir de hukuk fakültesi bitirmesine lüzum yok. Bunun için telafi eğitimi diye bir meselemiz var bizim. Ben hukuk fakültesini bitirmiş olmakla birlikte -ki o zaman İslam Hukuk Tarihi diye de bir ders yoktur hukuk fakültelerinde sonradan çıktı. Senesini hatırlayamıyorum ama yakın zamanlarda peydah oldu. Bunun da hocaları var Hukuk fakültelerinde İslam hukuku dersleri verenler de var. Hoca varsa mutlaka o dersi de gösteriyorlar hukuk fakültelerinde. Dolayısıyla telafi eğitimi yapan bir iktisatçı, hukuku da öğrenir. Ama sosyal ilimler birbirlerinden bilgi devşirmek suretiyle birbirlerini tamamlamaya müheyyadırlar. Mesela sanat tarihi diyelim değil mi? Sanat tarihi edebiyat fakültelerinin meselesidir. Ama aynı zamanda ilahiyat fakültelerinin de meselesidir İslam sanatı. Edebiyatçının sanat tarihine bakışı biraz farklıdır. İslam Tarihi, İslam alanında çalışan ilahiyat fakültesindeki sanat tarihinde sanata bakış biraz farklıdır. İşte bunları birbirlerine entegre etmek suretiyle bütünleştirmek suretiyle bir hayırlı bir iş yapılmış olur mühim olan bilgi üretmektir.

İsmail Yılmaz: Hocam sizin döneminizdeki halkın İslam'a genel bakış açısıyla şimdiki halkın İslam'a bakışı açısından değerlendirdiğiniz zaman nasıl bir tablo ortaya çıkıyor?

Salih Tuğ: Efendim bu konu uzun bir sosyolojik araştırma meselesidir. Yaptığım araştırmalardan anladığıma göre Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra bir kültür değişimi planı ve programı vardı. Bilhassa bu 1924'te yürürlüğe konan, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'ndan sonra eğitim müesseseleri olarak İmam Hatip Mektepleri daha sonra ilahiyat fakülteleri kapatılma yoluna gidilmiştir. Ve 1933'ten itibaren Türkiye'de din eğitimi hemen hemen sonlandırılmıştır. 1945'te o az evvel söylediğim Birleşmiş Milletler Anayasası'nın imzalanmasından sonra bu hürriyetlerin de yaşanması mecburi hâle gelmiştir. Yani kanun gereği hukuk gereği mensubu bulunduğumuz batı hukuku çerçevesinde din eğitiminin de üniversitelerde olsun eğitim müesseseleri olarak Milli Eğitim Bakanlığı'nda ihya

edilmesi biçiminde temayüllere ve oluşumlara sebep olmuştur. Böylece Türkiye'de bugün normalleşmiş bir eğitim yapısı içinde din eğitimi de kendi yerini muhafaza etmektedir gelişmektedir hatta.

İsmail Yılmaz: Hocam yurt dışı tecrübeleriniz olduğunu da biliyoruz. Yurt dışında da öğretim faaliyetleri yapmışsınız. Akademik hayatınıza katkısı olduğunu düşündüğünüz ve unutamadığımız gençlere ışık tutacak birkaç hatıranızdan bahseder misiniz?

Salih Tuğ: Önemli bir şey aklıma geldi, çok zor bir sorunuz ama. Bir hatıramı, belki gençlere örnek olur diye anlatmak istiyorum. Ben bir seneliğine bir burstan istifade ederek Kanada'nın McGill Üniversitesi'ne gittim. McGill Üniversitesi'ndeki verilen bursla orada bir sene, ama bu sadece bir Kanada Üniversitesi'ne gitmekten ibaret değildi. McGill Üniversitesi'nde hâlâ var. İslam Araştırmaları Enstitüsü vardır. Orada İslam dünyasından ilim adamları çağırılmak suretiyle gençlere yani Kanadalı gençlere veya dışarıdan gelen yabancı kimselere Kanada'da tahsil görmek isteyen kimselere İslam'ın bazı konularını öğretiyorlar. Sanat tarihi olabilir, hukuk olabilir, tarih olabilir. Misafir araştırmacıları arasında bir akademik yıl boyu habilitation devresi çalışmalarımı sürdürdüğüm, W.C. Smith, Ch. Adams, Tashihico Izitsu, Niyazi Berkes ve Hindistan'dan yahut Endonezya'dan gelen diğer seçkin davetli öğretim üyeleri ile birlikte ilmi araştırma, seminer ve derslere de katıldığımı söylemem gerekir. Bu bir senelik çalışmalarımın sonu Fuat Sezgin Hoca Almanya'da idi. O da bir burstan istifadeyle orada bulunuyordu tesadüfen yani mektuplaşıyorduk kendisiyle onunla anlaştık. "Paris'e geleyim, orada buluşuruz hem Hamidullah Hoca'yı ziyaret ederiz, hürmetlerimizi arz ederiz hem de Paris'i beraber dolaşırız" dedi. Nitekim dediği gibi programı aynen yaptık. Hanım da var yanında. Benim üç çocuğum dünyaya geldi. Bir tanesi o sırada altı yedi yaşındaydı o da yanımızdaydı. Buluştuk Paris'te dolaştık, Hamidullah hocayı ziyaret ettik, ikramlarını kabul ettik, yardımlarını aldık vesaire. Sonra beraber dönüyoruz. Ben onu Almanya'daki Frankfurt'taki müessesesine bırakacağım, efendim oradan ben hanım ve çocukla beraber arabayla döneceğiz. Amerika'da satın aldığımız arabam var. Bunu vapurla getirmiştik Fransa sahiline ve Paris'e geldik. Fuat Sezgin hocanın bazı tipleri vardır rahmetlinin. Bu Fransızlar dedi çok sevimsiz insanlardır. Bir an evvel gidelim dedi şu Almanya'ya. Kendisi Almanlar'ı çok seviyor manasına gelmez bu. Ama Almanya'ya bir an evvel dönmek istiyor. Efendim orada işleri var bilmem ne. Devamlı bana "hadi Salih" diyor. Ve ben de ona tuhaf bir şekilde uydum sürat yapmaya başladık. Almanya'ya yakın Metz adında bir şehre yaklaşmıştık. Artık Almanya'ya gireceğiz yani. Ana yoldan ayrıldık, otobandan ayrıldık dar, darca bir yola ve öyle bir yol ki yolun kenarları ağaç dikmişler. Bir nevi parmaklık gibi. Efendim büyük ağaçlar, yetişmiş ağaçlar. Ve devamlı bana "Hadi Salih hadi Salih" diyor. E ben de ne kadar mümkünse o kadar hızlı gitmeye çalışıyorum. İşte o sırada bir viraj çıktı karşıma. Düz yolda giderseniz hızlı onda bir şey yok. Gidiş geliş bir yol zaten. Efendim o virajı almak için çok zorlandım ve sonunda aldım ve araba

yuvarlanmadı. Kenarından ortaya geldi ve ortada dönmeye başladı. Tekerlekleri üstünde dört tekerlek üstünde ve yavaşlamaya çalışıyor. Ben de direksiyonla frenle, şununla, bununla arabayı durdurmaya çalışıyorum. O dikili ağaçlardan sonucu kenara gidiyor, kenardan geliyor tekrar yol ortasında araba öyle bir vaziyet tampon takıldı. Tamponu kesti ve durdu araba. Ama büyük bir tehlike geçirdik. Bir başka araba karşımıza, bir kamyon çıksaydı paramparça olacaktık bir kere. Her şeyden evvel. Ve biz hendeğe düşseydik daha başka bir şey olurdu. Ben yavaş yavaş Allah'a şükür dedim. Hocam bir şey olmadı galiba size de olmadı. O da kendi kapısını açtı. Hanım ve çocuk da arkada. Onlar da korkudan sinmiş vaziyette. Biz ikimiz çıktık. Arabada ben arabaya bakıyorum bir şey var mı diye. Tamponu gördüm. Ama bu arada hocayı da gördüm. Hoca biraz heyecandan herhalde bu kazanın heyecanından elini başına koymuş "Ah Salih, Ah Salih" diyor. "Kitabım ne olacak?" diyor. "Kitabım ne olacak?" Bakın ölüm tehlikesi atlatmış bir kimse olarak bunu söylüyor. Almanya'da ilk cildini çıkardığı ve sonraki ciltlere doğru da çalışmalarını yürüttüğü İslam Bilimler Tarihi kitabıdır. Geschichte des Arabischen Schrifttums kitabıdır. O kitabın bu kazadan sonra artık bir daha yapılamayacağını tahayyül etmiş olarak böyle sıkıntıyla arabanın etrafında dolaşiyor "Salih ne yaptın? Kitabım ne olacak? Kitabım ne olacak?" diyor. Sanki ölmüşüz de artık buralarda kaldık filan gidemeyeceğiz Almanya'ya. O kitapta öldü manasında. Gençlerin bu derecede ilme bağlı olması halinde ister İslamî ilimler alanı olsun, ister fizik alanlar pozitif alanlar olsun, buralarda başarılı olmamasına imkân yok. Ölüm tehlikesini geçirmesine rağmen "Kitabım ne olacak?" diye arabanın etrafında dolaşan bir Fuat Sezgin'i tahayyül etsinler. Yolunu bulurlar onlar. Nasıl bir yol katedeceklerini bulurlar ilme ulaşmak için. Dolayısıyla ilme ya yüzde yüz bağlı kalırsınız, kıyısından köşesinden serçe parmağınla tutmakla ilim elde edilmez. Fenafillah diye bir şey vardır: Allah yolunda kendini feda etmek yok olmak yok saymak yani. İlim yolunda da kendini adeta yok sayarsan başarılı olursun. Ama canım biraz da şundan biraz da bundan biraz daha dünya gibi burun kırın ediyorsan ilimde o sorduğunuz soruların cevabı çıkmaz. Müspet çıkmaz yani, menfi çıkar. Onun için gençlerin yüzde yüze yakın kendilerini ilme feda etmeleri fenafi'l-ilm olmaları lazım. Kendimden bahsetmeyi sevmem ama benim bir sportif hayatım vardır. Onu pek az kimse bilir. Jimnastik yaptım ben dokuzuncu sınıftan doktora senelerime kadar devamlı muntazam haftada iki gün en az, spor hocalarımın nezaretinde antrenman yapmak suretiyle kendimi hareketli beden yapısı bakımından gelişmiş tutmaya çalıştım. Şimdi bu duruma bakıyorum da. Yani pek az kimse böyle devamlı spor yapıyor görüyorum. Yani hatta gençlerimiz arasında spor yapan bile yok yani. En çok gördüğüm fakültede gördüğüm pinpon oynarlardı. Bir iki güreşçi hatırlıyorum bazı kulüplere gitmek suretiyle bir iki gün. Ama benim müdürlük yaptığım Yüksek İslam Enstitüsü'nün bir de spor salonu vardı. O spor salonunda doğru dürüst spor yapılmazdı. Benim gayretimle bazı hareketler yapıldı ki az evvel söylediğim tecrübelerimden talebeler de istifade etsinler diye ama arkası gelmedi gençlerin spor yapması lazım. Bu sporların başında benim söyleyeceğim aletli jimnastik ve atletizm gelir. Mesela ben aletli

jimnastikte otuz kadar kupaya ve kırka yakın madalyaya sahibim sadece spor yapmak için spor yapmadım aynı zamanda müsabakalara da girerdim. Bakın ben kayak sporu da yaptım. Jimnastikten elde ettiğim beden kabiliyetiyle onlara intibak edebilmek. Ve Bursa'da Uludağ'da yapılan Slalom yarışmalarında Bursa birincisiydim. O sene tabii. Benden sonra başka kimseler de yetişmiş olabilir. Her sene değişir o tabii. O sene ben birinci oldum. Ben İstanbul Dekatlon ikincisiyim atletizmde. Dekatlonda beş spor dalı vardır. Beş spor: Yüz on metre, gülle atma, sırıkla yüksek atlama, mızrak atma beşinci beşinciye hatırlayamadım şimdi. İstanbul ikincisi oldum. Dolmabahçe Stadyumu'nda iki gün süren müsabakalar sonunda tasnif de öyle çıktı. Birinci olan da gene bir aylıklı jimnastikçiydi. O zaman henüz daha Boğaziçi Üniversitesi kurulmamıştı. Roberto Kolej'de okuyan Atilla ismindeki bir çocuktü. O birinci oldu. O kabiliyeti, beden kabiliyeti biraz daha fazlaydı. Ben ise ikinci oldum. Daha başkaları var arkada sıradan on, on beş kişi var. Yüzme sporu ile de meşgul oldum. Yelkencilik yaptım ama bunlar da müsabaka falan değil. Yani iyi yüzerim, iyi yelken kullanırım. Efendim at bindim. Onu da zaman zaman kullandım yani. Harbiye'de Harbiye Mektebi'nin kapalı maneji vardır. Oralarda subay ağabeyler vardı. Onların müsamahasıyla orada ata bindiğimi hatırlıyorum ama çok devamlı olmadı o. Merak olarak sadece. Ama askerde Çatalca'da on üçüncü piyade alayında tabur kumandalyken yokluktan istifadeyle yani galiba tabur kumandanı ayrılmış mıydı izne mi çıkmıştı, hasta mıydı? Bir şeyler efendim uzun süreli yani. Ben tabur kumandanlığı yaptım. Atım vardı. Devletin tahsis ettiği at. O atla hep dolaşırdım. Nöbetçileri kontrol ederdim. Efendim daha birtakım arazi tatbikatına çıkar, hep at üstünde giderdim. Böyle bir at merakı var yani. Az evvel söylediğim şeylerle de bağlantılı olduğu için söylüyorum. Kendimden bahsetmiş oluyorum ama kusura bakmayın. Mesela piyade alayının taburlarının önünde bir arazi vardı. Futbol sahası gibi bir şey. Orada birtakım kendime göre sütrelere yaptım, yükseklikler yani o atımı tabur kumandanlığının o atını yüksek atlamaya alıştırdım. Efendim manej yaktık o mâniaları aşar hale getirdim onu. Alıştırdım yani. Canım binersin, gidersin, at değil mi bu? Taburlar arasında dolaşırsın araziye çıkarsın. Yani tatbikat falan yapıyor ya. O gibi şeylerde kullanır. Ayrıca ben atı terbiye etmeye çalışıyorum, manej atı haline getirmeye çalışıyorum. Tabii merak. Ama atlamak nedir ben anlamak istiyorum. Nasıl atlıyor at? Sen ne yapıyorsun yukarısında bunun? Ve başarılı da oldum ama tabii bir profesyonel değildim. Yüksek atlamacı gibi yahut süvari okullarında gösterilen manejler gibi yüksek seviyede mânialar değildi onlar. Demek istediğim gençlerin spor yapması da lazım. Ne kadar yapar, kendini kaptırırsa sporcu olur. Kendini kaptırmayıp bir yan dal olarak bunu da kullanırsak, daha bedeni kuvvetli ve kendisinden daha emin bir bedene sahip olur. Bunu tavsiye ederim. Yani sağlam kafa sağlam vücutta bulunur diye de bir söz var biliyorsunuz. Şimdi mesela, bu söylediğim şey kimlik kartıyla da cebimizde taşıdığımız kimlik kartıyla da çok yakından ilişkili. Az evvel söyledim mi o konuyu? Evet, söylemiştim zannedersem. Marmara Üniversitesi'ndeyken hanımla beraber hastaneye gittik. Ne dedi bana doktor dikkatle dinledikten sonra, ama baya

önem de verdi, dinledi ama hiç konuşmuyor. Hep süzüyor beni sadece. Sen dedi kimlik kartına en son ne zaman baktın dedi. Mesaj alındı dedim, teşekkür ederim. Yani sen yaşın itibarıyla bu sıkıntıyı duyuyorsun. Kendini daha hafife tut. Biraz hızlısın galiba demek istiyor. Dolayısıyla bunu da dikkate almak lazım. Her yaşın kendine göre bir kabiliyeti var mesela ben iyi yüzerim. İyi de atlarım yani kule atlaması falan yaparım. Ama gel de şimdi yap bakayım. İmkân yok yapamam. Herhalde çivileme dediğimiz. Efendim onun atlamasını yaparım. Ama trampenden atlayamam. Düşerim yani suya düşerim düşmek olur o. Buna benzer birtakım kabiliyetlerini insan kaybediyor. Yaşına göre bir spor yapmalı herkes. Hanımefendiler de keza yaşlarına göre birtakım sporlar yapabilirler. Sporun ayıbı olmaz. Sporun her çeşidi makbul ve muteberdir. Efendim yeter ki umumî ahlâk ve edep çerçevesinde yapılmış bir spor dalı olsun.

İsmail Yılmaz: Hocam sizleri yorduk. Bizleri kırmayıp yoğun gündeminize rağmen röportajımızı kabul ettiğiniz için teşekkür ederiz. Rabbim ömrünüze bereket ihsan eylesin.

